

7 De arte

Problematis historiae alium aggredimur aspectum.

Hactenus iam de duplici scientiae notione locuti sumus, alia antiquiori et alia recentiori, unde duplicem evidentiæ notionem hausimus, aliam directam ad fidem faciendam, aliam indirectam et circumstantialem ad rerum præteritarum intelligentiam gignendam, quæ intelligentia utrum scientifica esse possit in duobus casibus iisque facillimis consideravimus, nempe, utrum historia cuiusdam scientiæ vel artis technicæ scientifica esse possit, et utrum historia philosophiæ scientifica esse possit.

Et primo in casu non ad historiam sed ad seriem historiarum pervenimus; ut relicta sit quaestio utrum systema quoddam inveniri possit quod manifestaret qualis sit illa series, seu quid in prioribus membris mutabile, quid immutabile; altero autem in casu, confessi sumus existere historiam quandam technicam quæ quidem bene facit opus motivi insuper ex datis operantis, caret tamen motivo clare definito et desuper ex principiis operantis, neque tale motivum acquirere potest nisi mira quaedam philosophia philosophiarum inveniatur.

Nemo tamen non videt quam longe hi casus particulares a communi cursu rerum humanarum distent; quidquid enim sit hic communis rerum cursus, certo certius non consistit in solis artibus practicis, in scientiis, in philosophiis; ideoque omnino aggredi oportet principalem illum vitae humanæ aspectum atque modum qui sine reflexa conceptualizatione sui procedit. Quam ob causam, tamquam gressum præparatorium instituentes, non nulla de arte veniunt iam dicenda.

In arte enim invenitur (1) activitas quaedam proprie humana, (2) etiam a primitivis antiquissimis exercita, et (3) adeo expers reflexæ sui conceptualizationis ut etiam ipsa theoria artis essentialiter quodammodo ab arte differre cernatur.

7.1 De notione artis

Ars dici potest 'formarum sensibilium et purarum compositio quaedam expressiva atque symbolica.' Quae definitio quid sibi velit per singula verba discurrendo aperire oportet.

(1) Forma sensibilis: id quod apparet visioni, auditui, kinaesthesiae. Iterum: obiectum materiale phaenomenologiae. Iterum: eadem compositio habetur tum in notis musicis exscriptis tum in iisdem notis sonatis; sed in illis deest, in his adest forma sensibilis, nempe, sonus.

(2) Purae formae sensibiles: scilicet, non instrumentalizatae, sed quodammodo propter se.

Communiter in vita humana formae sensibiles subsunt fini, ordinationi, attentioni, structurationi, dynamismo non propriis sed alienis, puta vitae intellectualis, uti in Thale philosopho qui totus in stellis observandis puteum prae oculis non percepit; vel vitae intersubiectivae, interpersonalis, ubi sensibiles formae apprehenduntur quatenus mentem, sensum, sentimenta alterius manifestant; vel vitae practicae, ubi iterum formae sensibiles apprehenduntur, sed per modum signorum quae actionem faciendam indicant et quodammodo inducunt (lux rubra apparet, et frenum automobilis constringitur; lux viridis apparet, et premitur accelerator).

(3) Compositio est quaedam forma, ordinatio, sed sui generis. Exclusa enim instrumentalitate vitae sensitivae, non habetur vacuum seu status quidam iners, sed efficitur quaedam liberatio ut ipsa vita psychica secundum proprias leges in actum prorumpatur. Quae quidem vita non informis sed suo modo ordinata est, unde artistae loqui solent de quadam inevitabilitate formae. Puta, si sonatur 'Do,' quilibet alius sonus sequi potest; sed si sonatur series quaedam vel brevissima notarum, ipsa incepta series suam continuationem quodammodo determinat atque exigit; et magnorum compositorum virtus in eo conspicitur quod hanc exigentiam ita implent ut tamen modo inopinato, locupletiori, pleniori faciant.

Quamvis compositio in re musica magis obvia est, pariter tamen adest in reliquis artibus, in coloribus, lineis, lucis et umbrae successionibus, voluminibus, saltantium motibus, etc., componendis.

Quae quidem compositio intellectu conspici potest et conceptibus verbisque exprimi. Ita critici ad compositionem operis advertunt, elementa distinguunt, ipsam compositionem

describunt, aliam et aliam inter se comparant; imo, quaedam educatio artistica requiritur et quaedam notitia evolutionis artisticae, ut quis perveniat ad illum gustum cui complacet non tantum ars simplicior sed etiam subtilior et evolutior.

Attamen, quamvis compositio artistica intelligibilitatem habeat, nihilominus haec intelligibilitas totam compositionis rationem neque totam neque principalem compositionis rationem dicit. Propria enim et principalis compositionis ratio potius in ordine sensibili quam intelligibili invenitur; nam sicut res inorganicae et multo magis res organicae proprias formas habent, ita etiam ipsa vita psychica et humana; et propria compositionis ratio non in eo est quod concipi et describi potest sed in eo quod vitam humanam psychicam secundum proprias leges, secundum proprias exigentias, secundum propriam connaturalitatem actuat.

Connectitur ergo hoc quod de compositione diximus cum eo quod antea de puris formis sensibilibus dixeramus: ideo ars vult formas sensibiles puras, ab omni instrumentalitate liberatas, ut eas componat secundum connaturalitatem, exigentias, leges ipsius sensibilitatis.

(4) Artem diximus purarum formarum sensibilium compositionem *expressivam*, et iam de illa voce 'expressiva' loquendum est.

Iam vero ars potest esse etiam representativa: ita pictura occidentalis per saecula res, plantas, animalia, homines repraesentabat; ita ipsa musica, quae dicitur programmatica, cantus avium vel sonos naturales sive fluminum sive tonitruum, etc., imitari et repraesentare potest. Sed hic aspectus repraesentativus est superadditus; non tam ad ipsam artis essentiam pertinet quam ad complementum quod adesse vel abesse absolute potest.

E contra, compositio artistica debet esse expressiva, hoc est, debet habere aliquem sensum; non quidem sensum conceptualem sicut in nominibus et verbis invenitur, sed sensum ipsius vitae psychicae praeconceptualem, qui non per conceptus sed tantummodo per artes communicatur.

Qualis sit ille sensus praeconceptualis, psychicus? Nisi analogiis non exprimitur; et ipsa expressio analogica non est nisi quaedam indigitatio, quasi quis responderet ad quaestionem, quid sit homo, per interiectionem, ecce! hic est homo.

Iamvero in ipso ordine intellectuali, duplex est sensus: alius externus, denotativus; et alius internus in intrinseca rationum cohaerentia fundatus. Ita hoc nomen, vectis (lever, ital. leva, gall. levier) denotat instrumentum quo pondera magna facilius elevantur. Sed ulterius mechanici agnoscunt legem quandam vectis, nempe, $aF' = bF''$, et quia ipsa haec lex in se est intelligibilis, ita eam sensum habere, facere, dicimus.

Similiter in vita sensitiva, quae ad ordinem intentionalem pertingit, ipsa interna elementorum cohaerentia, ordinatio, compositio est sensus quidam, qui sensus ipsi vitae psychicae immanens exprimitur per compositionem artisticam purarum formarum sensibilium. Dicitur ergo compositio sensum habere quatenus ipse compositionis ordo quodammodo correspondet ad sensum vitae psychicae immanentem, quae quidem correspondentia non est materialis sed formalis; non materialis quia interior vitae psychicae sensus non inest coloribus, sonis, figuris, saltantium motibus, sed formalis quia qualis est compositio in coloribus, sonis, figuris, motibus, talis est compositio in ipsa vita psychica.

Iterum, dicitur opus artisticum exprimere, vel esse compositionem expressivam, quatenus compositioni, ordinationi operis correspondet similis quaedam compositio vel ordinatio in ipsa experientia vitae. Notate tamen artistam exprimere non experientiam personalem et actuaalem. Alia est ars et alia est autobiographia: quo maior est artista, eo plenius sensum vitae non suum sed alienum exprimere potest. Et multo minus actualis experientia per artem exprimitur: actualis enim experientia ab instrumentalizatione raro liberatur; idealizatio requiritur ut a multis et confusis vitae accidentibus et perturbationibus liberatur quasi essentia cuiusdam experientiae; et quamvis artista sive ex experientia sua sive ex sympathia inspirationem hauserit, tamen opus artisticum hanc inspirationem tamquam thema elaboratum atque complendum adsumit. Unde Wordsworth dixit poemata exprimere non ipsas emotiones actu expertas sed emotiones quae in tranquillitate recoluntur; et lamentatus est Mozart vitam suam tot aerumnis deprimi ut componere non possit, scilicet quia defuit necessaria tranquillitas.

(5) Illustratur hic sensus haecque expressio ex diversis artis generibus.

(a) Ars decorativa facit superficiem visibilem. An vidistis muros huius aulae? Ita vidistis ut certo sciatis nihil adesse videndum. Nihil enim adest quod attentionem moveat, nihil quod interesse excitet, nihil in quo vita vel psychica sustentetur.

Unde duplex distingui potest visibilitas. Alia est visibilitas quae eo ipso habetur quod oculi non sunt caeci et spatium tenebris non obruitur. Alia autem est visibilitas quae non solum actum videndi reddit possibilem sed eum invitat, sustentat, et ab alia activitate hominem revocat.

Quid facit differentiam inter duplicem visibilitatem? Bene, conscientia humana non est automatica quaedam functio datorum externorum. In datis externis quoddam initium invenit vel potius invenire potest; sed utrum inveniatur necne dependet ex orientatione ipsius conscientiae, quae inde ab ipsa sensibilitate est quid liberum, quid sui dominus, quid in suos fines propter suam curam, suam *Sorge*, intentum.

Ulterius, nisi ordinatum intra conscientiam non assumitur. Transimus per vias publicas et colloquimur. Strepitus fere continuus vix auditur. Sed soni ex voce colloquentis audiuntur. Audiuntur quia habent sensum; et strepitus non auditur quia sensu caret. Facillime audimus et repetimus melodiam; sed difficillime diceremus quo ordine quos strepitus in viis publicis ultimo quodam momento audiverimus.

Decoratio ergo facit superficiem visibilem quia ponit ordinem visibilem, et ipse ordo visibilis attentionem percellit quia ordo in decoratione posita est, generatim, ordo quidam organicus, ordo ramorum ex trunco, ordo foliorum ex ramis, non ipsa complexitate naturae, sed modo quodam faciliori et idealizato et saepius repetito.